

Russia-China Balance of Threat and Military Relations

Jahangir Karami¹ and **Roghaye Keramatinia²**

1. Associate Professor, Department of Russian Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran, Tehran, Iran

E-mail: Jkarami@ut.ac.ir (Corresponding Author)

2. A Ph.D. Russian Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran, Tehran, Iran.

Article Info.

Article Type:
Research Paper

Article History:

Received:
4 July 2024

Revised:
26 September 2024

Approved:
25 January 2025

Published Online:
31 July 2025

Key Words:

Balance of
Threat,
Military
Cooperation,
Russia,
China,
United States.

ABSTRACT

Russia and China have had extensive relations in various fields over the last two decades. One of the main areas of the relations between the two countries is the military and arms interactions, which have increased especially in the last decade. Russia's proximity to a rising global power and the problems it faces in the regions adjacent to its powerful Far Eastern neighbor suggest that geopolitical logic should compel Russia to have cautious relations with its eastern neighbor and avoid extensive military cooperation with China. Despite this important issue, cooperation between Moscow and Beijing in the field of military defense is increasing. Therefore, the question arises as to what factors have led Russia from strategic caution in military-defense relations with China to expanding cooperation in this area? In response, it is hypothesized that US threat to pressure, blockade and sanction Russia since 2014 has led to the expansion of its defense cooperation with China, but nevertheless, this cooperation does not necessarily mean a strategic alliance, but rather represents a kind of balancing of threats through military means. To examine this hypothesis, we will use the qualitative and content analysis method of texts and data available in various reports and sources (articles, books and reliable internet sources). The theory that guides our hypothesis analysis in this research is the theory of defensive realism. In general, this article discussed and analyzed that, although the two countries face a common threat from the United States and have increased their military defense cooperation in such circumstances, they do not follow the strategy of alliance against the West in general and the United States and NATO in particular. In fact, China and Russia have different goals in this relationship.

Cite this article: Karami, J. and R. Keramatinia (2025), "Russia-China Balance of Threat and Military Relations", **Central Eurasia Studies**, Vol. 18, No. 1, pp. 273-302. <http://doi.org/10.22059/JCEP.2025.378817.450232>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran

Introduction: Russia and China have had extensive relations in various fields over the last two decades. One of the main areas of the relations between the two countries is the military and arms interactions, which have increased especially in the last decade. In 2014, China was the first country to receive the modern Russian S-400 system and in 2015, several Russian Sukhoi-35 aircraft were delivered to China. The holding of bilateral and multilateral exercises between Russia and China in recent years is also very important. At the same time, the two countries have a history of escalating tensions to the point of military conflict in the 1960s. Also, the Russian Federation and the People's Republic of China currently share a border of more than 4200 kilometers. Therefore, Russia's proximity to a rising global power and the problems it faces in the regions adjacent to its powerful Far Eastern neighbor suggest that geopolitical logic should compel Russia to have cautious relations with its eastern neighbor and avoid extensive military cooperation with China. Despite this important issue, cooperation between Moscow and Beijing in the field of military defense is increasing.

Research question: What factors have led Russia from strategic caution in military-defense relations with China to expanding cooperation in this area?

Research hypothesis: The US threat to pressure, blockade and sanction Russia since 2014 has led to the expansion of its defense cooperation with China, but nevertheless, this cooperation does not necessarily mean a strategic alliance, but rather represents a kind of balancing of threats through military means.

Methodology and theoretical framework: To examine this hypothesis, we will use the qualitative and content analysis method of texts and data available in various reports and sources (articles, books and reliable internet sources). The theory that guides our hypothesis analysis in this research is the theory of defensive realism.

Results and discussion: In this article, after presenting the theory of defensive realism and the analytical model derived from it, the geopolitical concerns of Russia and China and the role of directing the US operational threat to the interests of the two states in the Ukraine crisis and the Taiwan issue are discussed. Finally, the development

process of military cooperation between the two countries was examined in two periods of time, before and after the Ukraine crisis. But a summary of this article can be stated as follows:

Russia's changing approach to military-defense cooperation with China: The trend in military relations and defense-military cooperation between the two countries over the past decade, which relates to the level of strategic relations, indicates a significant shift in Moscow's cautious approach to Beijing in arms sales. We witnessed the joint production of weapons and military technologies between the two countries and even the development of a joint roadmap by the military leaders of the two countries in the mid-2000s.

This is despite the fact that in the aftermath of the Ukrainian war in February 2022, China, while intensifying political relations with Russia in the military sphere, has not taken any clear steps to accompany Moscow, such as sending weapons or troops. American threat: The development of defense-military relations between Russia and China has occurred in a situation where the two countries face an objective threat from the United States. This has been highlighted for Russia since the Ukraine crisis in 2014 and for China, especially after the start of the US trade war in 2018 and the Washington's continued confrontational approach with Beijing in escalating the Taiwan crisis in tandem with the Ukraine war.

Non-alliance: Although the two countries face a common threat from the United States and have increased their military defense cooperation in such circumstances, they do not follow the strategy of alliance against the West in general and the United States and NATO in particular. In fact, China and Russia have different goals in this relationship. In a situation where Russia is effectively facing the West after the Ukraine war, China is trying to maintain a multifaceted and dynamic balance in its foreign policy and is pursuing a cautious approach to the international balance of power.

Conclusion: In general, this article discussed and analyzed that, despite some geopolitical, demographic and economic concerns arising from China's economic rise, Russia has put increasing cooperation with China in the military-defense field on the agenda in the current situation and under the pressure of Western sanctions,

especially the objective threat from the United States and NATO, in order to maintain and even enhance its military-defense power. Meanwhile, due to the intensification of America's confrontational policies, both in the economic sphere (trade war) and in the political sphere (Taiwan crisis), China has the necessary motivation to cooperate with Russia in this field. The shared sense of threat from the United States to both Russia and China, especially in the years following the 2014 Ukraine crisis, led to a situation where Russia's sense of threat and at least caution towards developing military-technical cooperation with China seemed to be fading. This led to the acceleration and intensification of strategic military, technical and operational cooperation between the two countries in the last decade. However, each actor has different goals and this cooperation does not lead to a strategic alliance against the West.

Key Words: Balance of Threat, Military Cooperation, Russia, China, United States.

موازنه تهدید و روابط نظامی روسیه و چین

جهانگیر کرمی^۱ و رقیه کرامتی‌نیا^۲

۱. دانشیار، گروه مطالعات روسیه، دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

نویسنده مسئول: Jkarami@ut.ac.ir

۲. دکتری مطالعات روسیه، دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: علمی پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۱۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۶ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۵/۰۹ واژگان اصلی: موازنه تهدید، همکاری نظامی، روسیه، چین، آمریکا	روسیه و چین در دو دهه اخیر روابط گسترده‌ای داشته‌اند. هم‌جواری روسیه با یک قدرت بزرگ جهانی رو به رشد و مشکلاتی که این کشور در مناطق هم‌جوار در شرق دور دارد، این مسئله را مطرح می‌کند که منطق ژئوپلیتیک باید روسیه را به روابطی احتیاط‌آمیز با همسایه شرقی وادارد و از همکاری گسترده نظامی با چین بپرهیزد. با وجود این مسئله مهم، روند همکاری‌ها افزایشی بوده است و این پرسش را مطرح می‌کند که چه عواملی روسیه را از احتیاط راهبردی در روابط نظامی دفاعی با چین به گسترش همکاری‌ها پیش برده است؟ در پاسخ، این فرضیه مطرح می‌شود که تهدید آمریکا در شرایط فشار و محاصره روسیه از هنگام بحران سال ۲۰۱۴ اوکراین، به گسترش مشارکت دفاعی این کشور با چین منجر شده است، اما این موضوع به معنای اتحاد راهبردی نبوده و فقط نوعی موازنه تهدید با ابزارهای نظامی است. برای بررسی این فرضیه از روش تحلیل محتوای کیفی متغیرهای فرضیه پژوهش با بررسی متن‌ها و داده‌های مندرج در گزارش‌های مختلف بهره می‌گیریم. در این نوشتار نظریه واقع‌گرایی تدافعی راهنمای تحلیل فرضیه نویسندگان است. یافته این نوشتار این است که روابط میان کشورها در خلأ صورت نمی‌گیرد و در متنی چندبازیگری و چندموضوعی و به‌طور هم‌زمان و نسبی تغییر و تداوم می‌یابد.

استناد به این مقاله: کرمی، جهانگیر، رقیه کرامتی‌نیا (۱۴۰۴)، «موازنه تهدید و روابط نظامی روسیه و چین»،

مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۱۸، شماره ۱، صص. ۳۰۲-۲۷۳.

<http://doi.org/10.22059/JCEP.2025.378817.450232>

© The Author(s)

ناشر: دانشگاه تهران

مقدمه

روسیه و چین در دو دهه اخیر در حوزه‌های گوناگون روابط گسترده‌ای داشته‌اند و دو طرف بر گسترش هرچه بیشتر این ارتباطات تأکید می‌کنند. یکی از زمینه‌های اصلی روابط دو کشور، روابط نظامی و تسلیحاتی است که به‌ویژه در دهه اخیر افزایش یافته است؛ به‌طوری که چین در سال ۲۰۱۴ نخستین کشوری بود که به سامانه نوین روسی اس ۴۰۰ دست یافت. در سال ۲۰۱۵ نیز چند فروند سوخو ۳۵ روسیه به چین تحویل داده شد. برگزاری رزمایش‌های دوجانبه و چندجانبه روسیه و چین در مناطق حساس و راهبردی جهان نیز در سال‌های گذشته بسیار شایان توجه است.

دو کشور پیشینه تشدید تنش تا مرز درگیری نظامی را در دهه ۱۹۶۰ تجربه کرده و تا سال ۱۹۹۵ نیز روابط سردی داشته‌اند. فدراسیون روسیه و جمهوری خلق چین بیش از ۴۲۰۰ کیلومتر مرز مشترک دارند. بنابراین هم‌جواری روسیه با یک قدرت بزرگ جهانی رو به رشد و مشکلاتی که این کشور در مناطق هم‌جوار با همسایه قدرتمند خود در شرق دور دارد، این مسئله را مطرح می‌کند که منطق ژئوپلیتیک باید روسیه را به روابط احتیاط‌آمیز در رابطه با همسایه شرقی وادارد و از همکاری گسترده نظامی با چین بپرهیزد. با وجود این مسئله مهم، روند همکاری‌های مسکو و پکن در حوزه نظامی دفاعی که از نظر راهبردی بسیار اهمیت دارد و با امنیت ملی دو کشور مربوط است، افزایشی است. با در نظر گرفتن این مسئله، پرسش اصلی این نوشتار این است که روابط دفاعی و نظامی روسیه با چین چگونه قابل درک است؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که تهدید آمریکا در شرایط فشار و محاصره روسیه از سال ۲۰۱۴ به گسترش مشارکت دفاعی این کشور با چین منجر شده است، اما این به معنای اتحاد راهبردی نیست. این روند فقط نوعی موازنه تهدید با ابزارهای نظامی است و سیاست چین در برابر جنگ سال ۲۰۲۲ اوکراین این وضعیت را بهتر نشان می‌دهد.

برای بررسی این فرضیه از روش تحلیل محتوای کیفی متغیرهای فرضیه نوشتار با بررسی متن‌ها و داده‌های مندرج در گزارش‌های مختلف بهره می‌گیریم. در این روش، تلاش می‌کنیم متغیرهای مستقل و وابسته در فرضیه را در اسناد، متن‌ها و گزارش‌های معتبر پایگاه‌های معتبر دنبال و اهمیت آن‌ها را در استدلال برای تأیید ادعای اصلی خود تعیین کنیم. شایان توجه است که در این روش به دنبال کمی‌سازی متغیرها نیستیم، بلکه تمرکز اصلی بر تأیید ایده اصلی با استدلال و تفهیم است. نظریه واقع‌گرایی تدافعی، راهنمای تحلیل فرضیه ما است. استفاده از این نظریه به دلیل مفاهیم ویژه آن است که در بخش نظری به تفصیل توضیح می‌دهیم. همچنین

با در نظر گرفتن نگرش متفاوت روسیه و چین در برابر تهدیدهای آمریکا، برای تبیین روابط نظامی مسکو و پکن، در مقایسه با دیگر گونه‌های واقع‌گرایی مانند واقع‌گرایی سنتی، ساختاری، انتقادی، راهبردی و هجومی، قدرت تحلیلی مناسب‌تری دارد. در این نوشتار پس از بیان نظریه واقع‌گرایی تدافعی و مدل تحلیلی برخاسته از آن، روابط نظامی روسیه و چین را به‌عنوان متغیر وابسته و نگرانی‌های روسیه از چین را به‌عنوان متغیر میانگین و نقش پیشران تهدید عملیاتی آمریکا برای منافع دو دولت را به‌عنوان متغیر مستقل در تحلیل و تبیین مسئله اصلی نوشتار مطرح و به بررسی تأثیرهای آن می‌پردازیم. در تبیین و تحلیل روابط نظامی دفاعی دو دولت روسیه و چین، تهدیدهای آمریکا به‌عنوان متغیر اصلی در نظر گرفته می‌شود و متغیر وابسته نوع روابط و هم‌سویی‌های پیچیده مسکو و پکن خواهد بود که در متن به تفصیل واکاوی می‌کنیم.

پیشینه پژوهش

در مورد موضوع مورد بحث در این نوشتار متن‌های گوناگونی وجود دارد که در اینجا به مهم‌ترین آن‌ها به‌طور کوتاه می‌پردازیم. نظافتی و کشیشیان (۲۰۲۳) در مقاله «اتلاف راهبردی چین و روسیه در مقابل یک‌جانبه‌گرایی آمریکا و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران: سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۲۱» اتلاف چین و روسیه علیه آمریکا را بر امنیت ملی ایران مؤثر می‌دانند. لیان خون (۲۰۱۵) در مقاله «همکاری نظامی و امنیتی روسیه و چین در شرق آسیا» ضمن اشاره به پیشینه روابط نظامی روسیه و چین، به همکاری نظامی دو کشور در شرق آسیا در سال‌های اخیر و تأثیر این همکاری بر امنیت منطقه و روندهای توسعه آینده ناشی از همکاری‌های دوجانبه نگاهی همه‌جانبه داشته است. پولونچوک و یاوچونوفسکایا (۲۰۲۳) در مقاله «همکاری روسیه و چین در زمینه دفاع و امنیت در مرحله کنونی توسعه» بر سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۰ متمرکز شده‌اند. آن‌ها توجه ویژه‌ای به در نظر گرفتن فعالیت‌های عملی مشترک دارند که امکان توسعه تعامل نظامی سیاسی و نظامی فنی روسیه و چین را فراهم می‌کند.

کارولف (۲۰۲۰) در مقاله «چین و روسیه چقدر به هم نزدیک هستند؟ سنجش همکاری راهبردی در روابط بین‌الملل» ضمن تمرکز بر همکاری نظامی به‌عنوان ستون فقرات هم‌سویی راهبردی، همکاری چین و روسیه در ابعاد اقتصادی و دیپلماتیک را نیز ارزیابی می‌کند تا نشان دهد بهبود در روابط دوجانبه به حوزه نظامی محدود نمی‌شود. بهارتی (۲۰۲۲) در مقاله «امنیت و مشارکت نظامی دوجانبه چین و روسیه در تغییر نظم جهانی: چالش‌های امنیتی برای آمریکا در آسیا

و فراتر از آن «همکاری نظامی و روابط راهبردی روسیه و چین در دوره پس از جنگ سرد را تحلیل می‌کند. به باور او روسیه و چین همکاری نظامی عمیقی دارند و متعهد به همکاری با یکدیگر علیه سلطه آمریکا در آسیا-اقیانوسیه و دیگر نقاط جهان هستند. شیاوین (۲۰۱۷) در مقاله «همکاری روسیه و چین در حوزه نظامی: تجربه تاریخی سال‌های ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۶» ضمن اینکه هدف‌های راهبردی سیاست خارجی دو کشور را در این دوره زمانی، تقویت اعتماد نظامی متقابل در مناطق مرزی و کاهش نیروهای مسلح می‌داند بر تجارت تسلیحات و فناوری‌های مربوط به عنوان حوزه مهم همکاری دوستانه دو کشور تأکید کرده است.

شر (۲۰۲۴) در مقاله «همکاری دومنظوره، چگونه نقش چین در صنایع دفاعی روسیه در حال رشد است» به این موضوع می‌پردازد که چین با وجود اعلام بی‌طرفی در جنگ اوکراین، به طور غیرمستقیم و با تأمین کالاهای نظامی دومنظوره به تقویت توان نظامی روسیه کمک می‌کند. سین دون (۲۰۱۹) در مقاله «همکاری نظامی سیاسی روسیه و چین در شمال شرق آسیا به عنوان بخشی از مشارکت راهبردی» ضمن تبیین تهدید حضور قوای آمریکا در منطقه شرق آسیا و حمایت واشینگتن از توافق‌نامه‌های امنیتی ژاپن و جمهوری کره و همچنین تغییرهای جدید بین‌المللی از جمله خروج آمریکا از پیمان‌های چندجانبه، بر ضرورت حفظ و توسعه مشارکت نظامی و سیاسی مسکو و پکن برای مقابله با هژمونی آمریکا تأکید کرده است. با بررسی کوتاه در متن‌های منتشرشده، دریافتیم که بخش مهمی از این مقاله‌ها و گزارش‌ها بیشتر توصیفی است و به بیان داده‌ها و روند روابط نظامی دو کشور بسنده کرده‌اند. اما ارائه فراتحلیل کیفی از این متن‌ها و نیز بررسی داده‌های جدیدتر با بنیان نظری استوار از نگاه ایرانی می‌تواند به درک بهتر این واقعیت‌ها کمک کند.

مبانی نظری: واقع‌گرایی تدافعی و موازنه تهدید

واقع‌گرایی شناخته‌شده‌ترین و مهم‌ترین نظریه روابط بین‌الملل است که همچنان برای درک مسائل سیاسی و راهبردی جهانی، حرف نخست را می‌زند. این نظریه که نام خود را از امر واقع و واقعیت گرفته، تا به امروز سه موج اصلی را پشت سر نهاده است. واقع‌گرایی کلاسیک سرشت قدرت طلب انسان و به دنبال آن دولت را محور قرار می‌دهد، نواقعی‌گرایی بر ساختار نظام بین‌الملل توجه دارد و واقع‌گرایی نوکلاسیک نیز تلفیقی از متغیرهای سطح واحد (دولت) و سیستم (نظام بین‌الملل) است. واقع‌گرایی با تأکید بر آنارشی نظام بین‌الملل بر این باور است در دنیایی آکنده از خطر و آشوب‌زدگی، دولت‌ها در پی به‌دست آوردن قدرت بیشتر و حفظ

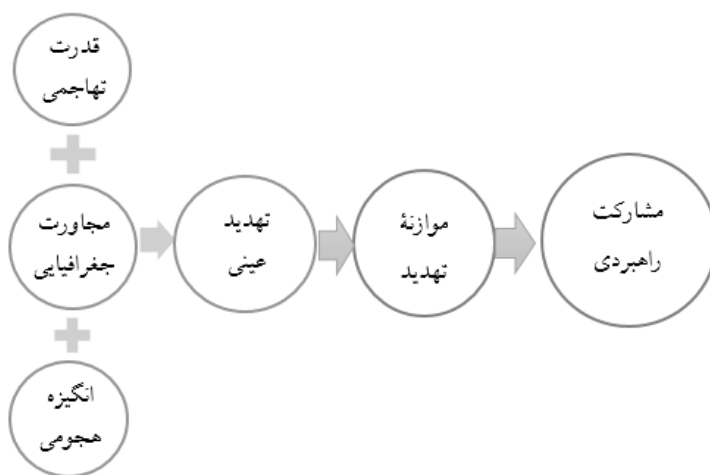
امنیت خود هستند. همچنین براساس میزان خوشبینی و بدبینی به آناارشی موجود در نظام بین‌الملل تقسیم‌بندی‌های دیگری نیز ارائه شده است. واقع‌گرایی تهاجمی با رویکرد بدبینانه به آناارشی، بیشتر به افزایش قدرت تمایل دارد و واقع‌گرایی تدافعی با رویکرد خوش‌بینانه‌تر امنیت را مورد نظر قرار می‌دهد (مشیرزاده، ۱۴۰۲: ۱۰-۹). یکی دیگر از خوانش‌های کمتر مورد توجه این نظریه، واقع‌گرایی راهبردی است که توماس شلینگ^۱ ارائه داده است. این خوانش از واقع‌گرایی با تمرکز بر تصمیم‌گیری در سیاست خارجی به شیوه به‌کارگیری هوشمندانه قدرت برای وادارکردن دشمن نظامی به انجام شرایط مطلوب و اجتناب از شرایط نامطلوب و هراس‌انگیز مربوط می‌شود (Jackson and Sorenson, 2012: 75-77).

در این میان، واقع‌گرایی تدافعی با نگاهی متفاوت از واقع‌گرایی سستی و حتی واقع‌گرایی راهبردی بر این گزاره‌ها تأکید می‌کند: خوش‌حیمی آناارشی در روابط بین‌الملل، اولویت امنیت و دفاع بر قدرت و تهاجم (مشیرزاده، ۱۴۰۲: ۱۰-۹)، اهمیت بازدارندگی، موازنه، اتحاد و ائتلاف بر هژمونی‌خواهی و اهمیت عرصه سیاست داخلی از جمله توانایی رهبران در بسیج منابع و به‌ویژه نگرش‌ها و برداشت سیاسی رهبران و ایدئولوژی در تصمیم‌های امنیتی، همچنین اهمیت برداشت دولت‌ها از یکدیگر به‌عنوان تهدید و نه صرف قدرت و بر این اساس، موازنه دولت‌ها در برابر دولت‌هایی محقق می‌شود که آن‌ها را تهدیدی فوری برای موجودیت یا منافع خود تشخیص دهند (مشیرزاده، ۱۳۹۹: ۱۳۵-۱۳۴) براساس این گزاره‌ها، روابط کشورها با یکدیگر همیشه بدبینانه نیست و از نسبی‌ی ویژه در برخورد با یکدیگر برخوردارند.

به بیان دقیق‌تر، واقع‌گرایی تدافعی معتقد است که دولت‌ها به‌صورت ذاتی تهاجمی نیستند و همکاری واقعی، اگرچه بیشتر دشوار، اما امکان‌پذیر است. به این منظور دو دولت خوش‌حیم می‌توانند با اعتمادآفرینی به همکاری دست یابند. به بیانی، واقع‌گرایی تدافعی، اطمینان خاطر را ابزار اصلی حل مشکل امنیتی می‌داند (Tang, 2010: 129). این موضوع امکان‌های مهمی را برای همکاری و ائتلاف دولت‌ها حتی در شرایط منافع متفاوت، نگرانی‌های متقابل و تهدید احتمالی بلندمدت فراهم می‌کند. در جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت که در نظریه واقع‌گرایی تدافعی تمرکز بر اولویت امنیت در برابر قدرت، نگرانی از تهدید و نه صرف قدرت نظامی و همچنین کاربست راهبرد موازنه تهدید و نه موازنه قدرت خواهد بود. این نظریه ترکیبی از

قدرت تهاجمی، مجاورت جغرافیایی و انگیزه‌های هجومی را عامل نگرانی و رویارویی می‌داند و سیاست دولت‌ها را برقراری موازنه در برابر تهدید می‌داند. بنابراین مفاهیم منعطف‌تری را در نظر می‌گیرد که برای سازگاری با شرایط پیچیده و متفاوت از اتحاد و موازنه قدرت کامل، قدرت تبیینی بیشتری دارد. مدل تحلیلی زیر می‌تواند ما را در درک و تحلیل شکل‌گیری مشارکت راهبردی یاری کند.

شکل ۱. الگوی تحلیلی شکل‌گیری مشارکت راهبردی

منبع: نوی‌سندگان

روابط نظامی روسیه و چین

روسیه و چین از زمان فروپاشی شوروی وارد دوره‌ای از روابط جدید شدند که در دهه ۱۹۹۰ به توافقات محدودی منجر شد. با روی کار آمدن پوتین در سال ۲۰۰۰ این روابط با جدیت بیشتری دنبال شد. این روابط از زمان بحران اوکراین در سال ۲۰۱۴ با نوعی دگردیسی بنیادین روبه‌رو شد که در ادامه آن را بررسی می‌کنیم.

الف) سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۴

با رسیدن ولادیمیر پوتین به قدرت در سال ۲۰۰۰، سازمان‌های صادرات تسلیحات و نهادهای نظارتی روسیه به‌طور کامل بازنگری شدند. برای همکاری فنی نظامی با کشورهای خارجی، کمیته فدراسیون روسیه تأسیس شد که امکان افزایش حجم صادرات تسلیحات و بهبود کنترل

کیفیت را فراهم کرد. همچنین بستر لازم برای شکل‌های پیشرفته‌تر همکاری فنی نظامی نیز فراهم شد (Korolev, 2019: 148). صادرات روسیه به چین بیشتر هواپیماهای جنگی، وسایل نقلیه زرهی و کشتی‌های جنگی جدید بود. چین در سال‌های ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۶ بزرگ‌ترین مشتری روسیه بود و سالانه ۳۴ تا ۶۰ درصد از حجم صادرات تسلیحات روسیه را به خود اختصاص می‌داد (Wezeman, 2017). اما از سال ۲۰۰۶، این سطح از روابط نظامی دفاعی دچار رکود شد. در این دوره تسلیحات ساخت روسیه با رقابت فزاینده‌ای از سوی سازندگان چینی روبه‌رو شد. ضمن اینکه روسیه نگران کپی‌برداری غیرمجاز تجهیزات روسی مانند جت‌های سوخو ۲۷ در چین و فروش آن‌ها به کشورهای دیگر با قیمت‌های پایین بود (Pant, 2023: 17). سهم چین در صادرات تسلیحات روسیه کاهش یافت و از سال ۲۰۱۰، به حدود ۱۰ درصد رسید. از سویی چین به صادرکننده تسلیحات تبدیل شده بود. چینی‌ها حتی به بازارهایی که روس‌ها در آن‌ها فعال بودند از جمله الجزایر، نیجریه، ونزوئلا، اندونزی و حتی ترکمنستان هجوم بردند. هند و ویتنام تنها بازارهایی بودند که روس‌ها ناگزیر به رقابت با چینی‌ها نبودند (Wezeman, 2017). در این دوره، تقویت ارتش چین در نزدیکی مرزهای سیبری و شرق دور روسیه، عامل دیگری برای نگرانی برخی از رهبران کرملین بود (Gabuev and Kashin, 2017: 2).

روسیه و چین در ۱۱ دسامبر ۲۰۰۸ توافق‌نامه‌ای در مورد حمایت از مالکیت معنوی در همکاری‌های نظامی فنی امضا کردند (Korolev, 2019: 149). با این حال، نگرانی روس‌ها در مورد مهندسی معکوس تسلیحات روسی توسط چینی‌ها همچنان وجود داشت. ضمن اینکه روسیه چین را رقیب خود در بازار تسلیحات می‌دید. به‌طوری که کرملین مطالعات تخصصی برای بررسی موفقیت صادرکنندگان چینی را در دستور کار قرار داد (Azar, 2010).

از دیگر جنبه‌های روابط نظامی دفاعی روسیه و چین، برگزاری رزمایش‌های مشترک دوجانبه و چندجانبه است که در سال‌های پس از سال ۲۰۰۶ با وجود کاهش روابط نظامی فنی ادامه یافت. مهم‌ترین رزمایش دوجانبه، «مأموریت صلح»^۱ از سال ۲۰۰۵ هر دو سال یکبار و گاهی در قالب سازمان همکاری شانگهای، بیشتر به‌منظور مقاومت در برابر خطر انقلاب‌های رنگی و مهار آشفتنگی سیاسی در آسیای مرکزی برگزار می‌شد. در سال ۲۰۱۲ نیز مانور دوجانبه «تعامل دریایی»^۲ با هدف دستیابی به هماهنگی بهتر میان نیروی دریایی چین و روسیه در دریای زرد برگزار شد (Korolev,

1. Peace Mission

2. Maritime Interaction

151: 2019). در این دوره، تداوم برگزاری رزمایش‌های مشترک، عاملی برای تقویت روابط دو کشور، افزودن تجربه عملیاتی به نیروهای دو طرف و نمایش قدرت و افزایش توان بازدارندگی در مقابل قدرت‌های ناهم‌سو بوده است. تبادل منظم کارکنان نظامی میان روسیه و چین و به‌ویژه تحصیل افسران نظامی چین در آموزشگاه‌های نظامی روسیه از دیگر ابعاد همکاری‌های نظامی دو کشور در این دوره است (Korolev, 2019: 143).

ب) پس از بحران سال ۲۰۱۴ اوکراین

شروع بحران اوکراین در آغاز سال ۲۰۱۴ و پیامد آن پیوسته‌سازی کریمه به روسیه و تشدید تنش غرب به رهبری آمریکا با روسیه، نقطه آغاز تغییر در بسیاری از ابعاد سیاست خارجی روسیه از جمله سیاست دفاعی نظامی این کشور و روابط کرملین با دیگر مراکز قدرت مانند چین بود. در این موضوع، قطع دسترسی روسیه به تسلیحات نوین غربی و آسیب‌های ناشی از آن به مجتمع نظامی این کشور مؤثر بوده است. در این مورد می‌توان به لغو قرارداد تحویل کشتی‌های تهاجمی میسترال، حامل هلیکوپتر از سوی فرانسه که در سال ۲۰۱۱ موافقت آن انجام شده بود یا نداشتن امکان دسترسی نیروی دریایی روسیه به موتورهای کشتی وارتسیلای^۱ فنلاند یا مان^۲ آلمان و حتی موتورهای ساخت اوکراین اشاره کرد (Rácz, 2023). تحریم‌های غرب علیه روسیه و تحریم‌های متقابل این کشور علیه غرب، روسیه را در وضعیت جدیدی قرار داد. در این شرایط، روسیه می‌خواست با تقویت برخی ابعاد غیرغربی، ضمن پافشاری بر مواضع خود، غرب را از ادامه سیاست به‌کارگرفته‌شده در برابر روسیه بازدارد. یکی از این ابعاد، تقویت روابط دوجانبه با پکن بود.

در این زمینه، مقام‌ها و منابع روسی بر اعتماد روسیه به چین تأکید کرده و طرح مباحثی مانند تهدید چین برای روسیه را تحریک‌هایی از سوی غرب می‌دانند (Korolev, 2019: 150). مقام‌های روسیه پس از انجام مطالعه جامع در مورد خطرهای احتمالی تعمیق مشارکت با چین به این نتیجه رسیدند که مشارکت با چین و به‌ویژه همکاری نظامی فنی با این کشور خطرهای کمتری نسبت به آنچه تصور می‌شد در پی خواهد داشت. حتی منابع روسی گفتند چینی‌ها در این زمان بیش از اینکه به کپی‌برداری از تسلیحات روسی بپردازند، به توانایی و دانش بومی خود اتکا دارند (Gabuev and Kashin, 2017). روسیه همچنین برای اثبات حسن نیت خود،

1. Wärtsila
2. MAN

در تابستان ۲۰۱۴ سامانه اس ۴۰۰ و در اواخر سال ۲۰۱۵ سوخو ۳۵ را به چین عرضه کرد (Rácz, 2023). در پایان سال ۲۰۱۶، حدود ۲۰ درصد از درآمد صادرات تسلیحات روسیه سهم فروش به چین بود و تاحدی به ارقام رکورد ابتدای دهه ۲۰۰۰ نزدیک شد. علاقه‌مندی چین به تسلیحات روسی هم علاقه دیگر خریداران را برمی‌انگیزد و هم از نظر سیاسی اهمیت دارد. دو کشور تأکید دارند که به دنبال اتحاد نظامی علیه کشور سوم نیستند، اما تقویت همکاری‌های نظامی فنی روسیه و چین به گفته کاشین و گابوئف «عمق راهبردی را برای مشارکت آن‌ها فراهم کرده است» و به بخشی از راهبرد نزدیکی مسکو به پکن در پاسخ به بحران نظام‌مند در روابط با غرب تبدیل شد (Gabuev and Kashin, 2017: 2-19) که دربردارنده پیام معناداری برای اعضای ناتو در شرایط نادیده‌گرفتن عامدانه روسیه است.

از دیگر روندهای جدید در دوره پسابحران اوکراین، علاقه روسیه به واردات فناوری و تجهیزات نظامی چینی هرچند به شکل محدود است. با پایان همکاری نظامی فنی روسیه با غرب، مسکو برای تأمین برخی نیازهای تسلیحاتی خود چاره‌ای جز این نداشت، مانند واردات موتورهای دیزل برای نصب در قایق‌های گشتی و مذاکره برای تبادل فناوری فضایی. همچنین چین امکان عرضه پهبادهای جنگی به روسیه را نیز دارد (Gabuev and Kashin, 2017: 21)^۱. گسترش رایزنی‌های روسیه و چین در زمینه مسائل امنیتی به‌ویژه در منطقه آسیا-اقیانوسیه از دیگر روندهای پسابحران اوکراین بود. در این مورد می‌توان از آغاز نخستین دور گفت‌وگوهای منظم روسیه و چین در مورد امنیت در شمال شرق آسیا نام برد که در آوریل ۲۰۱۵ در شانگهای برگزار شد (MFA Russia, 2015). فراوانی این قالب گفت‌وگو بنا بر وضعیت جاری در منطقه تغییر می‌کند. برای نمونه، پس از تصمیم آمریکا در سال ۲۰۱۶ برای نصب سامانه دفاع موشکی تاد^۲ در کره جنوبی، روسیه و چین تصمیم گرفتند این نشست‌ها را هر دو ماه یکبار برگزار کنند (Korolev, 2019: 147). این تصمیم آمریکا، تهدیدی برای امنیت روسیه و چین برآورد می‌شد.

۱. تولید پهبادهای تهاجمی در روسیه نخستین بار در آوریل ۲۰۲۱ منتشر شد.

2. THADD

در اکتبر ۲۰۱۳ کره جنوبی علاقه‌مندی برای نصب این سامانه را بیان کرد. شش ماه بعد، پتاکون اعلام کرد در حال مطالعه مکان‌هایی برای نصب احتمالی سامانه دفاع موشکی تاد در کره جنوبی است. سرانجام در ژوئیه ۲۰۱۶، واشینگتن و سنول توافق کردند تاد را در این کشور «تنها برای رویارویی با تهدیدهای هسته‌ای و موشکی کره شمالی» مستقر کنند.

خوش‌آتبه‌ترین زمینه همکاری برای روسیه و چین، پژوهش و توسعه مشترک در حوزه‌های فناوری پیشرفته است (Yavchunovskaya and Polonchuk, 2024: 378). اشتراک فناوری نظامی در سال‌های پسابحران اوکراین مورد توجه رهبران سیاسی نظامی دو کشور قرار گرفت. در این مورد طرح‌هایی مانند ساخت پایگاه مشترک در کره ماه و تولید موتورهای موشک روسی در چین، طرح‌های مشترک ناوبری ماهواره‌ای، سنسور از دور زمین، تولید قطعه‌های الکترونیک و تجهیزات فضایی، طرح ساخت مشترک هلیکوپتر نظامی بزرگ و امضای توافق مربوط به آن در مه ۲۰۱۵ امضای توافق دو کشور برای طراحی و تولید مشترک هواپیمای غول‌پیکر در سال ۲۰۱۴ و تجهیز هواپیمای نسل پنجم جی ۳۱ چین با موتورهای آر دی ۹۳ روسی شایان توجه است (Korolev, 2019: 149-150). تأکید بر تغییر نگرش روسیه نسبت به همکاری‌های نظامی فنی همه‌جانبه با چین، به‌ویژه از میان رفتن احتیاط در مورد اتکا به چین مهم است.

روسیه و چین در سال‌های پس از بحران اوکراین، چندین رزمایش مشترک دوجانبه و چندجانبه برگزار کرده‌اند. دست‌کم سه رزمایش در سال ۲۰۱۴ بوده است. در حالی‌که در سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴، فقط ۱۰ مانور نظامی ترتیب داده بودند (Lindberg, 2023). رزمایش‌های «غرب/تعامل در سال ۲۰۲۱»^۱ و «دریای مشترک در سال ۲۰۲۱»^۲ با وجود بسته‌شدن مرزها و کاهش تماس‌های دیپلماتیک در شرایط همه‌گیری کرونا برگزار شدند (Lau, 2023). رزمایش‌های دریایی در دریای مدیترانه (۲۰۱۵)، در دریای چین جنوبی (۲۰۱۶)، در نزدیکی مرز روسیه و کره شمالی (۲۰۱۷)، در دریای بالتیک (۲۰۱۷) و در خلیج عمان (۲۰۱۹) برخی از مهم‌ترین رزمایش‌های دریایی مشترک روسیه و چین در سال‌های پس از سال ۲۰۱۴ هستند. همچنین رزمایش واستوک ۲۰۱۸ بزرگ‌ترین رزمایش نظامی روسیه همراه با نیروهایی از چین و مغولستان بود (China Power Team, 2020). در دوره پسابحران اوکراین، روسیه و چین در حوزه‌های جغرافیایی دورتر از مرزهای خود نیز رزمایش برگزاری کرده‌اند. در ژوئن ۲۰۱۷، وزیران دفاع چین و روسیه نقشه راه همکاری نظامی ۲۰۱۷-۲۰۲۰ (Suslova, 2017) و در سال ۲۰۲۱ طرح همکاری نظامی ۲۰۲۱-۲۰۲۵ را به‌منظور برقراری روابط نظامی نزدیک‌تر امضا کردند (Luzyanin, 2023) که بیانگر سطح بالایی از اعتماد متقابل و همکاری راهبردی دوطرف است.

1. West/Interaction-2021/Запад/Взаимодействие-2021
2. Joint Sea 2021 / Совместное море-2021

با وجود افزایش تعامل نظامی روسیه و چین در دهه اخیر، دو کشور مرتب تأکید می‌کنند که دوستی آن‌ها علیه کشور دیگری نیست. ولادیمیر پوتین در این مورد، در شرایط جنگ با اوکراین گفت: «روسیه و چین ائتلاف نظامی ایجاد نمی‌کنند و در برابر کسی دوست نیستند» (Putin, 2023). با این حال، آن‌ها دو قدرت بزرگ غیرغربی هستند که سلطه غرب در سیاست بین‌الملل را به چالش می‌کشند (ولی‌زاده و صالحی، ۱۳۹۹: ۳۰۹). همچنین شیوه تعامل آن‌ها حاکی از واکنش به برخی تحولات نامطلوب و نوعی اعتراض به آن‌هاست. برای نمونه، پس از رد ادعاهای سرزمینی چین در مورد دریای چین جنوبی در دادگاه داوری لاهه، روسیه و چین رزمایش دریایی سالانه خود را با نام «دریای مشترک ۲۰۱۶»^۱ در دریای چین جنوبی برگزار کردند (Meick, 2017: 7).

ج) پس از جنگ سال ۲۰۲۲ اوکراین

با آغاز جنگ اوکراین اتحاد غرب علیه روسیه شکل گرفت و تحریم‌های بی‌سابقه‌ای به این کشور تحمیل شد. خسارت‌های میدان جنگ در کنار تشدید تحریم‌ها و دسترسی‌ناداشتن روسیه به قطعه‌ها و تجهیزات فنی مورد نیاز در ساخت تسلیحات جدید، نیاز روسیه به پکن را بیشتر کرده است. برای نمونه، روسیه پیش از جنگ در حدود ۳۴۰۰ تانک فعال در اختیار داشت که تنها با گذشت کمی بیش از یک سال از آغاز جنگ، ۲۱۰۰ تعداد از آن‌ها را از دست داد. علاوه بر این، روسیه در تولید تسلیحات خود قطعه‌های فنی بسیاری از جمله حس‌گرها و قطعه‌های کامپیوتری را از کشورهای غربی تأمین می‌کرد که در شرایط تحریم امکان دسترسی به این قطعه‌ها را از دست داده است. همچنین با آغاز جنگ اوکراین بسیاری از شرکت‌های غربی روسیه را ترک یا حضور خود را محدود کردند. این موضوع به طور مستقیم بر توانایی تولید مجتمع نظامی روسیه تأثیر سوء داشت. خروج شرکت خودروسازی بوش، به توقف برخی مدل‌های کامیون‌های نظامی کاماز منجر شد. از این‌رو تلفات جنگ در کنار تشدید محدودیت‌های دسترسی به فناوری‌های نوین غربی، روسیه را بیش از پیش به همکاری در حوزه نظامی فنی به چین متمایل و حتی وابسته کرده است. البته برخی تانک‌های چینی با وجود شباهت با نمونه‌های روسی یا منسوخ شده‌اند یا در سال‌های اخیر با طراحی متفاوتی تولید می‌شوند. همین موضوع امکان همکاری دو کشور را تاحدی محدود می‌کند (Rác, 2023). البته رهبران چین با آغاز جنگ اوکراین تلاش کردند خود را بی‌طرف نشان دهند. نگرانی در

1. Joint Sea-2016

مورد تحریم‌های ثانویه، چین را در رابطه با جنگ اوکراین و حمایت نظامی از روسیه محتاط کرده است. این مسئله به سرشت اقتصاد چین برمی‌گردد که متنوع و آمیخته با اقتصاد جهان است.

پکن در حال همراهی نسبی با مسکو، از فرستادن مستقیم تسلیحات به روسیه پرهیز کرده و برای این کشور به تأمین‌کننده مهم اقلام با مصرف دوگانه مانند پهبادهای تجاری سبک، محموله‌های بزرگ جلیقه و کلاه ضدگلوله تبدیل شده است. این نوع اقلام از جمله کلاه‌های ایمنی پینت‌بال یا اسلحه‌های شکاری اگرچه شامل تحریم نیستند، اما می‌توانند در هدف‌های نظامی هم استفاده شوند (Rácz, 2023). بنابراین چین در حالی که تمایلی به نقض تحریم‌های غرب و فرستادن تسلیحات و تجهیزات نظامی مرگبار به روسیه ندارد، بعید است منافع سیاسی و اقتصادی عرضه محصولات دارای مصرف دوگانه به روسیه را دست‌کم تا زمان نبود محدودیت‌های الزام‌آور نادیده بگیرد.

هماهنگی‌های بیشتر میان روسیه و چین در حوزه‌های دفاعی امنیتی و مقابله با تهدیدهای متقابل در دورهٔ پساجنگ اوکراین نیز تداوم یافت. حتی بیانیهٔ مشترک پوتین و شی در فوریهٔ ۲۰۲۲، بیست روز پیش از حملهٔ روسیه به اوکراین، بیانگر افزایش هم‌پوشانی نگرانی‌های امنیتی دو کشور و تأکید رهبران آن‌ها بر تهدید ناشی از آمریکا و ناتو برای امنیت بین‌المللی، به‌ویژه برای چین و روسیه بوده است (Gorenburg and Others, 2023: 71). هم‌سویی مسکو و پکن، این امکان را به روسیه داده است تا حضور نظامی خود را در شرق دور در حد قابل توجهی کاهش دهد و دست‌کم ۱۲ گروه جنگی را از آن منطقه به روسیهٔ سفید منتقل کند (Ulrich Jochheim Members' Research, 2023). در ۱۲ آوریل ۲۰۲۴ اعلام شد روسیه در حال فرستادن بیش از ۲۰۰۰ نیرو از واحدهای نظامی شرق دور از جمله ناوگان اقیانوس آرام برای جبران تلفات در اوکراین است (Pohorilov, 2024). این اقدام بیانگر آسودگی روسیه از مرزهای شرقی خود و اعتماد به چین است.

نیروهای مسلح روسیه و چین فقط در سال ۲۰۲۲، شش رزمایش مشترک انجام دادند. بیشتر این رزمایش‌ها دوجانبه و برخی از آن‌ها شامل کشورهای دیگر مانند ایران و سوریه نیز بوده است (Lindberg, 2023). با وجود تلاش رهبران روسیه و چین برای گسترش روابط دوستانه و حتی قابل اعتماد از جمله در حوزهٔ نظامی‌دفاعی، هنوز در لایه‌های نخبگانی و مردمی دو کشور نگرانی‌های متعددی حکمفرماست که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌کنیم.

نگرانی‌های روسیه از طرف چین

از نظر تاریخی روابط مسکو و پکن بیشتر تنش‌آلود بود^۱ ولی‌زاده و طاهری، ۱۴۰۲: ۳۸۰). روسیه و چین از دهه ۱۹۶۰ تجربه‌ها و نگرانی‌های امنیتی مهمی در برابر یکدیگر داشته‌اند. پس از انقلاب چین یک دوره روابط نزدیک در سال‌های ۱۹۴۹ تا ۱۹۶۱ جریان داشت که به‌ویژه پس از مرگ استالین در سال ۱۹۵۴ و استالین‌زدایی توسط خروشچف به تیرگی گرایید. جنگ سال ۱۹۶۹ در جزیره دامنسکی ضربه بزرگی به این روابط بود. در این زمان رویارویی دو کشور به حدی جدی بود که شوروی آماده استفاده از سلاح‌های هسته‌ای تاکتیکی به‌عنوان عنصری برای رویارویی با تهاجم احتمالی ارتش چین بود. ولی سطح غیرقابل قبول خطرهای جنگ بزرگ میان دو قدرت هسته‌ای، رهبران دو کشور را به عادی‌سازی ترغیب کرد. در این زمینه، رهبران دو کشور در پی رفع اختلاف سرزمینی برآمدند و روند حل‌وفصل درگیری مرزی با تداوم در دهه ۱۹۹۰ سرانجام تا سال ۲۰۰۶ و تعیین مرز میان دو کشور به پایان رسید (Gabuev, 2021). با این همه، این به معنای رفع کامل این نگرانی برای دو طرف نبوده است و نیست.

هنوز برخی از چینی‌ها از سیبری و شرق دور روسیه به‌عنوان مناطق تاریخی چین نام می‌برند. در ابتدای سال ۲۰۲۳ وزارت منابع طبیعی چین درخواست کرد که همه نقشه‌های جدید چین با درج نام‌های تاریخی درست، «به‌طور دقیق محدوده قلمروی چین را منعکس کنند»^۱ (Ivanov, 2023). به این ترتیب، علاوه بر جزایر دریای چین جنوبی و چین آزاد، چند شهر واقع در مرز روسیه و چین مانند ولادی وستوک^۲، خاباروفسک^۳ و ساخالین^۴ به ترتیب با نام‌های تاریخی «هایشنوای»^۵، «بولی»^۶ و «کودائو»^۷ مشخص شده‌اند. با این حال، کرملین در این مورد واکنشی نشان نداده است (Gadzala, 2023) که نشان از مدیریت وضعیت کنونی و جلوگیری از ایجاد تنش در روابط با چین است.

نگرانی روسیه در مورد نفوذ تدریجی جمعیت چین به شرق دور نیز از زمان فروپاشی شوروی افزایش یافت. این نگرانی علاوه بر جمعیت قابل توجه چینی‌های ساکن در مناطق

1. Accurately reflect the scope of China's territory

2. Vladivostok

3. Khabarovsk

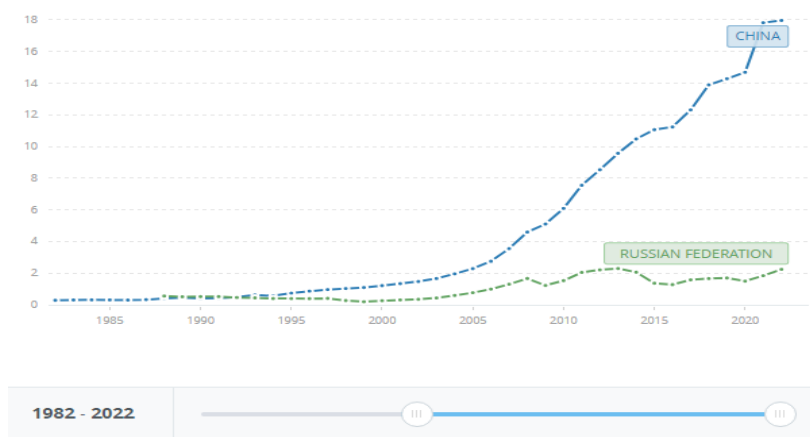
4. Sakhalin

5. Haishenwai

6. Boli

7. Kuedao

همسایه روسیه (حدود ۱۱۰ میلیون نفر)، تاحدی به دلیل کاهش ۲۰ درصدی جمعیت منطقه در مقایسه با سال ۱۹۹۱ و احتمال کاهش بیشتر این جمعیت بروز یافت (Shinkovskaya, 2015: 109). نداشتن تقارن جمعیتی در دو سوی مرز و مهاجرت غیرقانونی اتباع چین به داخل مرزهای روسیه، این نگرانی را در میان بخشی از نخبگان روس ایجاد کرد که چنین وضعیتی می تواند در آینده منبع تهدید باشد. حتی در سال ۲۰۱۸، ساکنان استان ایرکوتسک امضای طوماری را برای ممنوعیت خرید زمین توسط چینی ها آغاز کردند (Stanko and Warren, 2024). آن گونه که شینگفسکایا^۱ در مقاله اش بیان کرده است، پوتین در سال ۲۰۰۰ هشدار داد اگر کاهش جمعیتی در مناطق شرق دور روسیه متوقف نشود، روس های ساکن در مناطق مرزی باید چینی، ژاپنی و کره ای فراگیرند (Shinkovskaya, 2015: 109). از اواخر دهه ۱۹۹۰ و ابتدای دهه ۲۰۰۰ خیزش اقتصادی چین نیز عاملی برای تشدید نگرانی در مسکو^۲ شده بود. در شکل ۲ شکاف اقتصادی روسیه و چین از نظر شاخص تولید ناخالص داخلی از نیمه دهه ۱۹۹۰ به بعد مشخص شده است.

شکل ۲. تولید ناخالص داخلی (دلار آمریکا) - مقایسه چین و روسیه (۱۹۸۲ تا ۲۰۲۲)

Source: World Bank

1. Shinkovskaya, Natalia /Шинковская, Наталья

۲. حتی در اواخر دهه ۲۰۰۰ استراتژیست های روسیه در تدوین «راهبرد ۲۰۲۰» در تشریح پیش بینی خطرها و روندهای پیش رو تا سال ۲۰۲۰، با توجه به روند رو به رشد اقتصاد چین، افزایش ارزش یوان و تشدید گستره حضور کالاهای چینی در بازارهای جهان، از چین به عنوان یک چالش بلندمدت برای روسیه نام برده بودند.

صرف نظر از تحولاتی که در یک دهه گذشته در روابط چین و روسیه در حال رخدادن است، خیزش و قدرتمندی چین در همسایگی روسیه از جنبه نظری می تواند تهدید بالقوه ای برای روسیه باشد. به ویژه که فدراسیون روسیه، مانند شوروی یک ابرقدرت نیست، هرچند از نیمه دهه ۱۹۹۰ برای اثبات خود به عنوان یک قدرت بزرگ تلاش کرده است. در چنین شرایطی قدرت یابی چین که علاوه بر رونق اقتصادی، در حوزه نظامی نیز رشد قابل توجهی داشته است و همچنین در پی نفوذ در حوزه های پیرامونی روسیه از جمله آسیای مرکزی و حتی قطب شمال برآمده است، تهدید احتمالی برای روسیه را افزایش می دهد. در ادامه به این نکته می پردازیم که چرا با وجود نگرانی های موجود هرچند در سطح غیررسمی، روسیه به جای احتیاط راهبردی در روابط نظامی دفاعی با چین به هم سویی بیشتر با این کشور روی آورده است.

تهدید عملیاتی آمریکا

الف) محاصره روسیه در محیط اروپایی

ولادیمیر پوتین پس از یک دوره کوتاه روابط صمیمانه با دولت جورج بوش پس از حمله ۱۱ سپتامبر، شاهد اقدام های یک جانبه آمریکا در افغانستان و عراق، گسترش ناتو به سوی شرق، حمایت آمریکا از انقلاب های رنگی در شماری از جمهوری های جدا شده از شوروی و تلاش برای ایجاد سیستم دفاع موشکی در اروپا و بی توجهی به نگرانی های روسیه بود (Gabuev, 2015). تکاپوی آمریکا برای گسترش دموکراسی و ایجاد انقلاب های رنگی در منطقه پشاوروی به هم سویی بیشتر چین و روسیه کمک کرد، زیرا برداشت آن ها از این اقدام آمریکا افزایش نفوذ با استقرار رژیم های دوست در دیگر کشورها بود. در صورتی که بنا بر نظر رسمی چین و روسیه، همه کشورها حق دارند در مورد نظام سیاسی خود تصمیم بگیرند. همچنین آن ها انکار نمی کردند که سیستم استبدادی و اقتصاد بازار با درجه بالایی از مداخله دولت مطلوب آن ها است. در ادامه روندی که از سال ۲۰۰۳ در مخالفت روسیه با یک جانبه گرایی آمریکا آغاز شد، سخنرانی پوتین در کنفرانس امنیتی مونیخ در سال ۲۰۰۷ رویکرد تقابلی آمیز روسیه در رابطه با غرب را آشکارتر نشان داد. رئیس جمهور روسیه در این سخنرانی از غرب انتقاد کرد و مخالفت با گسترش ناتو، نظم جهانی تک قطبی و زورگویی آمریکا، مداخله در امور داخلی کشورها، تشدید مسابقه تسلیحاتی را اعلام و تجدیدنظر در معماری امنیت جهانی را پیشنهاد کرد (Carlsson and Others, 2015: 14-).

در سال‌های بعد با وجود دوره کوتاه بازشروع^۱، جنگ در لیبی نگاه پوتین به هدف‌های بدخواهانه آمریکا را زنده کرد. در این شرایط نیز روسیه با در نظر گرفتن چین به عنوان شریکی برای دفع تهدید آمریکا در آسیای مرکزی، به بیرون راندن پایگاه هوایی آمریکا از ماناس^۲ اقدام کرد و در ادامه در شورای امنیت سازمان ملل از ایران، میانمار و زیمبابوه حمایت کرد (Gabuev, 2015). با آغاز بحران اوکراین در نوامبر ۲۰۱۳ تهدید آشکار آمریکا و ناتو برای روسیه آشکار شد و با پیوسته سازی کریمه به روسیه، رویارویی غرب و در رأس آن آمریکا با روسیه شدت گرفت. این رویارویی از دید کرمین تهدیدی آشکار برای منافع روسیه بود و شامل تهدیدهای سیاسی دیپلماتیک، اقتصادی و نظامی می شد. تهدیدهای سیاسی دیپلماتیک این‌ها بودند: اخراج روسیه از گروه هشت، اخراج دیپلمات‌ها و سفیران روسیه از برخی کشورها، در حوزه اقتصادی کاربست تحریم‌های متعدد شامل تحریم افراد حقیقی و حقوقی، از جمله تحریم تعدادی از بانک‌های روسی، محدودیت دسترسی به فناوری و بازارهای مالی، توقیف اموال و دارایی‌های روسیه، در حوزه نظامی قطع واردات تسلیحات از غرب به روسیه، حمایت تسلیحاتی از اوکراین و به ویژه گسترش تحرک‌های ناتو در نزدیکی مرزهای روسیه در دوره پس از سال ۲۰۱۴. همه این‌ها به تهدید آشکار امنیت ملی روسیه تبدیل شد.

از سال ۲۰۱۴ به بعد، ناتو مجموعه‌ای از اقدام‌ها را با هدف تقویت مستمر بال شرقی ناتو، مانند تعلیق همکاری‌های غیرنظامی و نظامی با روسیه (NATO, 2014)، گشت‌زنی نظامی و دریایی در مرزهای شرقی اتحاد، استقرار چرخشی نیروهای هوایی و زمینی، تشدید تمرین‌های نظامی، ایجاد پست‌های فرماندهی، مدیریت عملیات نظامی احتمالی، استقرار سلاح‌های سنگین، برعکس کردن روند کاهش هزینه‌های نظامی توسط کشورهای عضو سازمان پیمان آتلانتیک شمالی که از سال ۲۰۰۹ آغاز شده بود انجام داده است (Boguslavskaya, 2016) که به تهدید آشکار منافع روسیه انجامید.

ب) مسائل چین و آمریکا در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۳

از زمان تأسیس جمهوری خلق چین (۱۹۴۹)، سیاست آمریکا در برابر این کشور با دوره‌هایی از رقابت و مشارکت همراه بوده است. در دوره شوروی روابط نزدیک پکن با مسکو (دهه ۱۹۹۵) و در ادامه بدشدن روابط دو پایتخت کمونیستی (از اواخر دهه ۱۹۶۰ به بعد) عامل

مهمی برای تعیین چگونگی روابط واشینگتن با پکن بود. با شروع اصلاحات دنگ شیائوپینگ (۱۹۷۸) و آزادسازی تجارت چین، روابط اقتصادی چین و آمریکا گسترش یافت. در پی رویدادهای تیان‌آن‌من (۱۹۸۹) کنگره آمریکا تحریم‌های گسترده‌ای را علیه چین وضع کرد، ولی پس از تصویب قانون روابط آمریکا و چین در سال ۲۰۰۰^۱ روابط تجاری و اقتصادی دو کشور با رشد انفجاری همراه شد (Kashin and Timofeev, 2021). با این همه روابط سیاسی آمریکا و چین در دوره جورج بوش دچار چالش شد که به اختلاف دو کشور در رابطه با بحران تایوان برمی‌گردد.

موضوع تایوان از سال ۱۹۴۹ تاکنون به چالش مهمی در سیاست داخلی و خارجی چین تبدیل شده و آمریکا نیز با حمایت از جدایی‌طلبان تایوان بر این بحران دامن زده است. این مسئله مهم‌ترین مسئله‌ای است که در هفت دهه گذشته بر روابط چین و آمریکا اثر گذاشته و بارها دو کشور را تا مرز رویارویی نظامی پیش برده است. در سال ۲۰۰۱ بوش اعلام کرد که در صورت حمله چین به تایوان، از تایوان حمایت می‌کند. با اینکه پس از حمله‌های ۱۱ سپتامبر، چین با بسیاری از اقدام‌های حمایتی در مبارزه با تروریسم در کنار آمریکا قرار گرفت، این همراهی، تهدید آمریکا برای چین در مورد تایوان را تغییر نداد (Feng, 2015: 27) و این چالش در روابط چین و آمریکا تا امروز باقی است. اما علاوه بر مسائل حقوق بشری و ژئوپلیتیکی، افزایش قابل توجه نفوذ اقتصادی چین و تشدید سیاست امنیتی این کشور، در واشینگتن تهدیدی وجودی برای آمریکا برآورد شده (Sevastyanov and Milkova, 2023: 147) و آمریکا را به سوی سیاست مهار چین پیش برده است.

سیاست خارجی آمریکا که تا دوره کلیتون بر یکپارچه‌سازی چین در جامعه بین‌المللی متمرکز بود، با پیدایش پکن به عنوان یک قدرت اقتصادی جهانی به مهار چین انجامید. این سیاست با چرخش اوباما به سوی آسیا در سال ۲۰۱۱ و برای مقابله با نفوذ رو به رشد چین طراحی شده بود. سند امنیت ملی ۲۰۱۰ و ۲۰۱۵ آمریکا با استقبالی محتاطانه از پیدایش چین تلاش کرده است پکن را به شریکی راهبردی تبدیل کند تا تهدیدی برای ساختار امنیتی اقیانوس آرام به رهبری آمریکا نباشد (Institute for Security & Development Policy, 2018).^۲ پس از روی کار آمدن ترامپ، راهبرد امنیت ملی آمریکا با اصول جدیدی از تعامل اقتصادی خارجی در دسامبر ۲۰۱۷ تصویب شد. دولت آمریکا برنامه‌های خود را برای حفظ رهبری در زمینه پژوهش و فناوری و محافظت از اقتصاد در برابر رقیبانی که ناعادلانه مالکیت

1. United States–China Relations Act of 2000

2. The author of this piece preferred to remain anonymous.

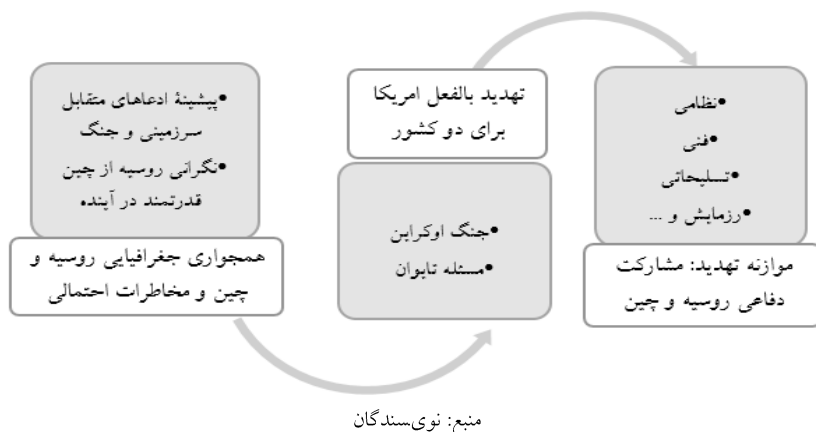
معنوی آمریکا را به دست می‌آورند بیان کرد. چین هم برای نخستین بار «رقیب راهبردی» نامیده شد (Pogodin and Yagya, 2020: 30). در عمل نیز در ژانویه ۲۰۱۸، آمریکا برای اولین بار بدون اشاره به رویارویی با چین، افزایش سریع تعرفه کالاهای وارداتی به کشور را برای برخی محصولات چینی به‌کارگرفت و جنگ تجاری با این کشور را آغاز کرد.

دولت ترامپ با ارزیابی این موضوع که چین و روسیه «قدرت، نفوذ و منافع آمریکا را به چالش می‌کشند»، چنین تصمیمی را گرفت (Jost, 2017). سند امنیت ملی آمریکا (۲۰۱۷) آشکارا گویای احساس تهدید این کشور از سوی روسیه و چین است (نوری، ۱۴۰۰: ۳۸۲). دولت بایدن نیز با تداوم رقابت با چین، بیشتر تعرفه‌ها را به جز معافیت‌های محدود یا تغییر در برخی تعرفه‌های فولاد و آلومینیوم و تعرفه ماشین لباسشویی و پنل خورشیدی حفظ کرد (York, 2022). سفر نانسی پلوسی^۱، رئیس مجلس نمایندگان آمریکا به تایوان در سال ۲۰۲۲ نیز تنش‌ها میان آمریکا و چین را افزایش داد (Higley, 2024). به‌طوری که برخی منابع این تنش‌ها را در سی سال گذشته بی‌سابقه دانستند. پکن در واکنش به سفر این مقام آمریکایی به تایوان ضمن برگزاری مانورهای نظامی در اطراف جزیره هشت گفت‌وگوی نظامی رسمی و کانال همکاری با آمریکا را به حالت تعلیق درآورد. تایوان با تحریک‌های بی‌سابقه‌ای از جمله شلیک موشک‌های بالستیک بر فراز جزیره، عملیات هوایی و دریایی در سراسر خط مرکزی و مماس با آب‌های سرزمینی تایوان و حمله‌های سایبری (۲۳ برابر بیشتر از رکورد روزانه پیشین) روبه‌رو شد (Haenle and Sher, 2022). به این ترتیب، آمریکا با وجود حجم بالای روابط تجاری با چین به‌طور جدی به مهار (اقتصادی و سیاسی) این کشور در سال‌های اخیر روی آورده است که این موضوع با توجه به تهدیدی که برای منافع پکن دارد، هم‌سویی بیشتر روسیه و پکن را از جمله با افزایش تعامل نظامی دفاعی تسهیل کرده است.

آمریکا سیاست مهار چین و روسیه را با راه‌اندازی اتحادهای نظامی مانند آکوس^۲، کواد^۳ و گسترش ناتو دنبال می‌کند (Kharichkin and Navdaeva, 2024: 55) که موجب تشدید همکاری‌های نظامی روسیه و چین در منطقه آسیا-اقیانوسیه شده است. شکل ۳ بیانگر تأثیر تهدید بالفعل آمریکا بر شکل‌گیری موازنه تهدید و مشارکت دفاعی روسیه و چین، باوجود خطرهای بالقوه این دو کشور برای یکدیگر است.

1. Nancy Pelosi
2. AUKUS
3. Quad

شکل ۳. الگوی تحلیلی مشارکت دفاعی نظامی روسیه و چین

نتیجه

با بررسی انجام شده در مورد محتوا و مفاهیم ایده اصلی نوشتار به کمک داده‌ها و تحلیل‌های موجود، تلاش کردیم با استفاده از نظریه پژوهش (واقع‌گرایی تدافعی) که موازنه تهدید را به عنوان مقوله اصلی حاکم بر روابط دولت‌ها در شرایط پیچیده و معماگونه امنیتی مطرح می‌کند، استدلال‌های لازم برای تبیین و تحلیل روابط روسیه و چین در دهه‌های اخیر را ارائه دهیم. می‌توان گفت پس از بحران ۲۰۱۴ اوکراین و تشدید احساس تهدید مسکو از سوی آمریکا، سیاست کرملین نسبت به چین هم تغییر کرده است. به طوری که از این دوره، با وجود برخی نگرانی‌ها به موجب پیشینه ادعاهای مرزی و سابقه جنگ دو کشور، نداشتن نزدیکی جمعیتی در دو سوی مرز در شرق دور و خیزش اقتصادی چین و تهدید احتمالی آن برای روسیه، روابط دو کشور از جمله در حوزه نظامی دفاعی افزایش یافته است.

مهم‌ترین تغییر در شرایط احساس تهدید و تلاش برای برقراری موازنه تهدید، این بوده است که روسیه دیگر چین را فقط به عنوان بازار فروش تولیدات نظامی خود در نظر نمی‌گرفت، بلکه در شرایط تخریب روابط روسیه و غرب که امکان واردات تسلیحات و برخی قطعه‌ها از غرب برای مسکو غیرممکن شده بود. با افزایش تهدید امنیتی ناتو، پکن شریک ضروری در همکاری‌های نظامی فنی رهبران روسیه به شمار می‌آمد. از این رو، روسیه ناگزیر اقدام به تقویت و تعمیق مشارکت راهبردی با چین برای برقراری نوعی موازنه تهدید کرده است. چین که در دهه ۲۰۰۰ با کپی‌برداری از تسلیحات پیشرفته روسی و در ادامه توسعه و

نوسازی تسلیحات بومی خود و عرضه آن‌ها به بازارهای فروش با قیمت‌های مناسب، درعمل به تهدیدی برای صنایع نظامی روسیه تبدیل شده بود، در دورهٔ پسابحران اوکراین دوباره به یکی از بازارهای اصلی صادراتی تسلیحات روسیه تبدیل شد.

در این شرایط، رهبران کاخ سفید که خیزش اقتصادی چین را موجب تهدید برای هژمونی آمریکا می‌دانستند، در دو جبههٔ اقتصادی سیاسی رویارویی با پکن را نیز در دستور کار خود قرار دادند. آغاز جنگ اقتصادی آمریکا با چین در سال ۲۰۱۸ و تشدید اوضاع پیرامون تایوان و دریای چین جنوبی، آمریکا را به دشمن قطعی چین تبدیل کرد، هرچند رهبران چین با مدیریت این درگیری تلاش کردند از ورود به جنگ همه‌جانبه جلوگیری کنند. در واقع، احساس تهدید مشترک از سوی آمریکا برای دو کشور روسیه و چین، شرایط را درعمل به سمتی پیش برد که دستور کار اصلی سیاست دفاعی دو کشور شرقی بر موازنهٔ تهدید از سوی مجموعه‌ای از سازوکارهای پیچیدهٔ نظامی و سیاسی در شرایط معماگونه بین‌المللی جدید متمرکز شده است.

شایان توجه است که با وجود برخی نگرانی‌های متقابل، برداشت اعتمادساز رهبران روسیه و چین هم در نزدیکی بیشتر دو کشور مؤثر بود. به این ترتیب، دو کشور با ایجاد موازنهٔ تهدید نه در قالب اتحاد همه‌جانبهٔ نظامی، بلکه با مشارکت و همکاری چندسویه در پی حل مشکل امنیتی خود برآمدند. هرچند دو کشور هدف‌های متفاوتی را دنبال می‌کنند؛ روسیه در شرایط انزوا از غرب و تشدید تنش‌های ژئوپلیتیکی برای افزایش امنیت و حفظ توان اقتصادی خود به همکاری با پکن نیازمند است، در صورتی که پکن در پی موازنه در سیاست خارجی است. بنابراین اگرچه شرایط سیستمی به تسریع و تشدید همکاری‌های نظامی فنی و عملیاتی چین و روسیه در دههٔ اخیر انجامیده است، این روابط به‌منزلهٔ اتحاد راهبردی آن‌ها نیست.

منابع

فارسی

- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۹)، *تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل*، تهران: سمت.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۴۰۲)، *مبانی نظری تبیین و تحلیل سیاست خارجی*، تهران: سمت.
- نوری، علیرضا (۱۴۰۰)، «ماهیت تجدیدنظرطلبی روسیه و چین؛ سیاست و منافع ایران»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۱۴، شماره ۲، صص. ۳۷۱-۳۹۶.

(doi.10.22059/JCEP.2021.328326.450023)

ولی‌زاده، اکبر و محمدرضا صالحی (۱۳۹۹)، « مؤلفه‌های تأثیرگذار بر همکاری امنیتی ایران و روسیه در آسیای مرکزی»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۱۳، شماره ۱، صص. ۲۹۹-۳۲۳ (doi.10.22059/JCEP.2020.295455.449889).

ولی‌زاده، اکبر و نرجس طاهری (۱۴۰۲)، «روابط چین و روسیه در حوزه انرژی: از همکاری ناپایدار تا همکاری راهبردی»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۱۶، شماره ۱، صص. ۳۷۳-۳۹۷ (doi. 10.22059/JCEP.2022.338220.450053).

English

Azar, Ilya (2010), "The East is Becoming Impudent, Russia Saw in China a Competitor in the Arms Market", **Gazeta.Ru**, Available at: https://www.gazeta.ru/politics/2010/07/08_a_3396043.shtml?updated, (Accessed on: 4/5/2024), [in Russian].

Boguslavskaya, Yulia (2016), "Return to Basics? NATO and Russia in a New Strategic Situation", **Bulletin of St. Petersburg University**, Ser. 6, Vol. 3, pp: 93-107 (doi: 10.21638/11701/spbu06.2016.308), [in Russian].

Carlsson, Marta, Susanne Oxenstierna and Mikael Weissmann (2015), **China and Russia-A Study on Cooperation, Competition and Distrust**, FOI (The Swedish Defence Research Agency), June 2015, P-99, Available at: https://www.researchgate.net/profile/Susanne-Oxenstierna-2/publication/281619606_China_and_Russia-A_Study_on_Cooperation_Competition_and_Distrust/links/55f0112208ae199d47c0460f/China-and-Russia-A-Study-on-Cooperation-Competition-and-Distrust.pdf, (Accessed on: 1/2/2024).

China Power Team (2020), "How is China Bolstering its Military Diplomatic Relations?" **China Power**, Available at: <https://chinapower.csis.org/china-military-diplomacy>, (Accessed on: 5/5/2024).

Feng, Huiyun (2015), **The New Geostrategic Game: Will China and Russia Form an Alliance Against the United State?** Copenhagen:

Danish Institute for International Studies, Available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/120393/1/828390282.pdf>,

(Accessed on: 5/5/2024).

Gabuev, Alexander (2015), "Russia's Policy towards China: Key Players and the Decision-making Process", **Carnegie Endowment for International Peace**, Available at: <https://carnegieendowment.org/posts/2015/03/russias-policy-towards-china-key-players-and-the-decision-making-process?lang=en&center=global>, (Accessed on: 5/5/2024).

Gabuev, Alexander (2021), Neighbors, Partners, Competitors: Drivers and Constraints of Russian-Chinese Relations, Carnegie Berlin Center, <https://carnegieendowment.org/research/2021/12/sosedi-partnery-konkurenty-dvizhushie-sily-i-ogranichiteli-rossijsko-kitajskih-otnoshenij?lang=ru&center=russia-eurasia>, (Accessed on: 3/5/2024) [in Russian].

Gabuev, Alexander, Vasily Kashin (2017), "Armed Friendship as Russia and China Trade Weapons", **Carnegie Moscow Center**, Available at: <https://carnegieendowment.org/2017/11/02/ru-pub-74601>, (Accessed on: 5/5/2024), [in Russian].

Gadzala, Aleksandra (2023), "China's Maps Call Vladivostok 'Haishenwai'", **The New York Sun**, Available at: <https://www.nysun.com/article/chinas-maps-call-vladivostok-haishenwai>, (Accessed on: 5/5/2024).

Gorenburg, Dmitry, Paul Schwartz, Brian Waidelich, Elizabeth Wishnick, Mary Chesnut and Brooke Lennox (2023), **Russian-Chinese Military Cooperation, An Increasingly Unequal Partnership**, CNA Corporation, United States of America, Available at: <https://www.cna.org/reports/2023/05/Russian-Chinese-Military-Cooperation.pdf>, (Accessed on: 5/5/2024).

Haenle Paul and Nathaniel Sher (2022), **How Pelosi's Taiwan Visit Has Set a New Status Quo for US-China Tensions?** Carnegie Endowment for International Peace, Available at: <https://carnegieendowment.org/posts/2022/08/how-pelosis-taiwan-visit-has-set-a-new-status-quo-for-us-china-tensions?lang=en>, (Accessed on: 4/5/2024).

Higley, Mark (2024), "Why China-Taiwan Relations Are So Tense", **The Savanna Post**, Feb. 14, Available at: <https://medium.com/the-savanna->

- post/why-china-taiwan-relations-are-so-tense-8a64988b1cd0, (Accessed on: 4/5/2024).
- Institute for Security & Development Policy (2018), Breaking the Mould: Trump's China Policy, FOCUS ASIA, Available at: <https://www.isdp.eu/publication/breaking-mould-trumps-china-policy/>, (Accessed on: 5/5/2024).
- Ivanov, Philipp (2023), "Together and Apart: The Conundrum of the China-Russia Partnership", **Asia Society**, Available at: <https://asiasociety.org/policy-institute/together-and-apart-conundrum-china-russia-partnership>, (Accessed on: 1/6/2024).
- Jackson, Robert and Georg Sørensen (2012), **Introduction to International Relations Theories and Approaches**, OUP Oxford, Fifth Edition, May, Available at: <https://www.kharagpurcollege.ac.in/studyMaterial/231813Introduction-to-International-Relations-Theories-and-Approaches-by-Robert-Jackson-Georg-S%C3%B8rensen-z-lib.org.pdf>, (Accessed on: 5/5/2024).
- Jost, Tyler (2017), The New Pessimism of U.S. Strategy towards China, War on the Rocks, Available at: <https://warontherocks.com/2017/12/new-pessimism-u-s-strategy-towards-china/>, (Accessed on: 4/5/2024).
- Kashin, Vasily and Ivan Timofeev (2021), "US-China Relations: towards a New Cold War?", **RIAC**, Available at: <https://valdaicclub.com/files/34458/>, (Accessed on: 4/5/2024), [in Russian].
- Kharichkin, Igor and Maria Navdaeva (2024), "Naval Cooperation between Russia and China during Geopolitical Tensions in the World", **The Bulletin of Irkutsk State University, Series Political Science and Religion Studies**, Vol. 49, pp. 55-73, (doi.org/10.26516/2073-3380.2024.49.55), [in Russian].
- Korolev, Alexander (2019), "How Close Are Russia and China? Military-Strategic Cooperation in International Relations", **Russia and the Asia-Pacific Region**, No. 3, pp.138-160, (doi 10.24411/1026-8804-2019-10043), [in Russian].
- Lau, Jack (2023), China's Increase in Military Exercises Helps Aid Diplomacy Efforts, **South China Morning Post**, Available at:

- <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3230733/chinas-increase-military-exercises-helps-aid-diplomacy-efforts?onboard=true&firstTimeRegister=true>, (Accessed on: 4/5/2024).
- Lindberg, Kari Soo (2023), "China Intensifies Russia Military Drills amid US Sanctions", **Bloomberg**, Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-07-16/china-russia-military-drills-rose-to-a-record-high-in-2022>, (Accessed on: 5/5/2024).
- Lu Xiaoin (2017), "Russian-Chinese Cooperation in the Military Sphere: Historical Experience 1992-1996", **Modern Scientific Thought**, No. 6, pp. 112-117, Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiysko-kitayskoe-sotrudnichestvo-v-voennoy-sfere-istoricheskiy-opyt-1992-1996-gg>, (Accessed on: 5/5/2024), [in Russian].
- Luzyanin, Sergey (2023), "Russia and China: Lines of Defense", *National Defense*, Available at: <https://oborona.ru/product/zhurnal-nacionalnaya-oborona/rossiya-i-kitaj-rubezhi-oborony-45071.shtml>, (Accessed on: 5/5/2024), [in Russian].
- Meick, Ethan (2017), **China-Russia Military-to-Military Relations: Moving toward a Higher Level of Cooperation**, US-China Economic and Security Review Commission, Available at: <https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/China-Russia%20Mil-Mil%20Relations%20Moving%20Toward%20Higher%20Level%20of%20Cooperation.pdf>. (Accessed on: 5/5/2024).
- MFA Russia (2015), On the First Round of the Russian-Chinese Dialogue on Security in Northeast Asia, Available at: <https://www.mid.ru/ru/maps/cn/1507850/>, (Accessed on: 5/5/2024), [in Russian].
- NATO (2014), Statement by NATO Foreign Ministers, Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_108501.htm, (Accessed on: 1/6/2024).
- Pant, Himani (2023), **Russia-China Relations and a Changing World Order**, Indian Council of World Affairs, New Delhi, Available at: <https://www.icwa.in/pdfs/SHPRussiaChinaRelations.pdf>, (Accessed on: 1/6/2024).
- Pogodin Sergey and Talie Yagya (2020), "On the Development of US-China Trade Relations", **Eurasian Integration: Economics, Law, Politics**,

- No. 3, pp. 26-38, (doi 10.22394/2073-2929-2020-3-26-38.) [in Russian].
- Pohorilov, Stanislav (2024), "Russia Sends Pacific Fleet Servicemen to War in Ukraine to Replenish Losses", **Ukrainska Pravda**, Available at: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/04/12/7450914/>, (Accessed on: 4/5/2024).
- Putin, Vladimir (2013), Presidential Address to the Federal Assembly, President of Russia, Available at: <http://kremlin.ru/events/president/news/19825>, (Accessed on: 7/5/2024), [in Russian].
- Rácz, András (2023), "How Beijing Is Lending Moscow's War Effort a Hand", **Internationale Politik Quarterly (IPQ)**, Available at: <https://ip-quarterly.com/en/how-beijing-lending-moscows-war-effort-hand>, (Accessed on: 5/5/2024).
- Sevastyanov, Sergey and Anastasia Milkova (2023), "American Policy of Containing China as One of the Negative Factors in the Development of Chinese-European Relations in the Economic and Investment Spheres", **Ecumene. Regional Studies**, No. 1, pp. 147-158, Available at: https://ojkum.ru/images/articles/2023-1/_2023_1_147-158.pdf [in Russian].
- Shinkovskaya, Natalia (2015), "Development of the Far East: State Strategies and Reality", **Eurasian Union of Scientists (ESU)**, Vol. 11, No. 20, pp. 108-111, Available at: <https://science.vvsu.ru/files/7A6D68BF-62B7-4CE5-89BD-B378B1920748.pdf>, (Accessed on: 6/8/2024), [in Russian].
- Stanko, John and Spenser Warren (2024), "Russian Threat Perception and Nuclear Strategy in its Plans for War with China", **War on the Rocks**, Available at: <https://warontherocks.com/2024/04/russian-threat-perception-and-nuclear-strategy-in-its-plans-for-war-with-china/>, (Accessed on: 1/6/2024).
- Suslova, Ekaterina (2017), Shoigu Suggested the Chinese to Fight Together, Available at: <https://www.gazeta.ru/army/2017/06/07/10711685.shtml>, (Accessed on: 1/1/2025), [in Russian].
- Tang, Shiping (2010), **A Theory of Security Strategy for Our Time, Defensive Realism**, New York: Palgrave Macmillan, (doi.org/10.1057/9780230106048).

- Ulrich Jochheim Members' Research Service (2023), "China-Russia relations: A quantum leap?", **EPRS, European Parliamentary Research Service**, Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729349/EP_RS_BRI\(2022\)729349_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729349/EP_RS_BRI(2022)729349_EN.pdf) (Accessed on: 1/6/2024).
- Wezeman, Siemon (2017), "China, Russia and the Shifting Landscape of Arms Sales", **SIPRI**, Available at: <https://sipri.org/commentary/topical-background/2017/china-russia-and-shifting-landscape-arms-sales>, (Accessed on: 1/6/2024).
- World Bank (2024), GDP (current US\$) - China, Russian Federation, Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=CN-RU>, (Accessed on: 5/5/2024).
- Yavchunovskaya Regina and Ruslan Polonchuk (2024), Russian-Chinese Cooperation in the Field of Defense and Security: Achievements, Challenges, Managerial Aspects, **RUDN Journal of Public Administration**, Vol. 11, No. 3, pp. 374–381. <https://doi.org/10.22363/2312-8313-2024-11-3-374-381>, [in Russian].
- York, Erica (2022), Tracking the Economic Impact of U.S. Tariffs and Retaliatory Actions, Tax Foundation, Available at: <https://taxfoundation.org/research/all/federal/tariffs-trump-trade-war/>, (Accessed on: 4/5/2024).